

II 1144
M. S. Avramov

Паметникътъ Хусу въ Прага

и

Значението му за Чехия и Славянството.

Отъ С. С. Бобчевъ — София.

I.

На 22. юний т. г. (5. юлий н. с.) въ Прага се постави основа за паметникъ Ивану Хусу. На това чешко тържество бѣха се стекли десетохилядни маси народъ. Тукъ присѣдтствуваха и гости отъ всички краища на чешкитѣ земи; тукъ се явиха и прѣдставители отъ славянски земи и отъ народи, които съчувствуватъ на чехи, какъвто е френскиятъ. Тържеството прѣмина при пѣленъ редъ, блѣсъкъ и великолѣпие. Чешкиятъ народъ заплати на паметъта на своя великъ мжжъ единъ дългъ; славянскитѣ гости поднесоха израженията на своитѣ дълбоки почитания и съчувствия; френцитѣ, отзивчиви на висококултурния напѣдъкъ и хуманизмъ въ човѣчеството, не можеха да не взематъ участие въ едно културно правднество, което отдаваше дължимото на най-великия въ срѣднитѣ вѣкове носителъ на правдата и напѣдъка.

Хусъ заключава въ своята личностъ цѣла история, цѣло минало, цѣла програма отъ велики идеали. Синъ на селянинъ отъ Хусинець (р. 1379. г.), той се учи за свещеникъ, става такъвъ, а послѣ — професоръ въ университета, откакъ свършва съществующия пражки университетъ и доби титлата докторъ по богословието. Първото му дѣло било служене като проповѣдникъ въ една отъ пражкитѣ черкови — Витлеемската и служене на чешката наука — въ университета.

Въ това врѣме невѣжеството и разпѣтството въ голѣма часть на католическото духовенство, роскопѣтъ и лакомията на болярството подронваха у народа вѣрата му въ черковата. Колкото и да бѣше силна, католическата черкова не бѣше нито образована, нито нравствена, нито справедлива. И всрѣдъ общото разтлѣние на върховнитѣ и духовни класи, селянинѣтъ Хусъ издига своя потресенъ гласъ за изобличение и поправка. Той стѣпва въ пѣклото на дявола, за да се възнесе отъ него въ вѣчността. Мѣжествениятъ, откровениятъ и благородниятъ Хусъ бичува явно и безпощадно поведението на недостойната часть отъ духовенството и, въ началото, печели на своя страна чешкия народъ, болярството, архиепископа и самия кралъ. Въ университета Хусъ скоро добива популярностъ и се поставя на чело на онази партия, която бѣше чисто чешка и по искането на която кралъ Вѣнцеславъ измѣни университетския уставъ въ смисълъ: чехитѣ да иматъ три гласа, а всички други единъ. Нѣмскитѣ професори и студенти се разсърдили, напуснали Прага и отишли въ Липиска (Лайпцигъ), дѣто основали нѣмски университетъ. Въ проповѣдитѣ си Хусъ въ началото не мислѣлъ да напада нито папа, нито католицизмъ. По-късно той се запознава съ творенията на англичанина Виклифъ, на когото усвоилъ мислитѣ за Св. Писание. *Личното убѣждение и размисленіе* било за Хуса главното срѣдство за схващане религията. Енергическиятъ му проповѣди, пълни и съ познаване на работата, и съ критика на съврѣменнитѣ нрави, на самото папско духовенство, извикаха скоро умразата на неговитѣ другари по санъ и служене. Но това, което особно извика жестокостъта на папскитѣ привърженици противъ Хуса, бѣха проповѣдитѣ му противъ папскитѣ индулгенции — съ които срѣщу пари се изкупуваха грѣхове. Хусъ поддържаше, че *прощението на грѣхове може да се добие само съ разкайване на грѣшника*. Архиепископѣтъ не можѣ да се удържи въ своитѣ симпатии за Хуса. Той се поддаде на мѣмренията на онова духовенство, което бѣше дълбоко ужилено за своитѣ злоупотрѣбления отъ Хуса. Архиепископѣтъ осѣди Хуса и произнесе противъ него анатема. Нѣщо повече. Съчинението на Хуса „De Ecclesia“ послужи за още по-силна основа на неприятелитѣ му да се въорѣжатъ противъ него и да го осѣдятъ. Въ тази книга Хусъ признава една света, вселенска черкова. Това му учение разклащаше папството и цѣлата римокатолическа

система: черковата споредъ него, е съборъ отъ вѣрующа; главата на тая черкова е Исусъ Христосъ, който нѣма намѣстникъ на земята; нѣма нито гръцко-източна, нито западно-римска, има само една Христова черкова — до която православната е по близка, а западно-римската се е уклонила отъ нея. Прѣшпирнитѣ съ Хуса взели страшно голѣми размѣри: тѣ извикали опасения за размирия въ самата държава. Цѣлото вече папско духовенство намѣри, че въ националистическитѣ и свободолюбиви проповѣди на Хуса има нѣщо еретическо, опасно за черковата. Нѣмскиятъ императоръ Сигизмундъ бива принуденъ да покани Хуса да иде въ Констанца (Констанцъ); тамъ да се защити и оправдае прѣдъ черковния съборъ и да се помири съ черковата.

Съборътъ бива съставенъ отъ всевъзможни елементи; такъво чудо не бѣше виждано до тогава: папата, императоръ, тогазъ единственъ, трима патриарси, 28 кардинали, 33 архиепископи, около 150 епископи, безъ да се говори за друго духовенството, 300 магистри, князе, боляри и пр. пр. Това наистина великолѣпно събрание било готово да пусне Хуса на свобода, да спаси Хуса, само като го накара, за хатѣра на папата, да се отрече, макаръ за форма, отъ учението си. Хусъ не прие това увѣщание. Правдивиятъ селянинъ не разбираше, какъ може да търгува съ съвѣстѣта си, за да спаси живота си! Какви не мжки, изтезания, насилвания се упражниха надъ Хуса. Той остана непоколебимъ.

Хуса не допуснаха ни единъ пѣтъ до публично заседание. Съборътъ го държелъ въ затворъ и се старалъ да го убѣди. На 15 юний съборътъ осъдилъ причастието подъ двата вида, защото било излѣзло отъ употребление относительно мирянитѣ и се съставилъ вече похвалниятъ обичай, — който никой не смѣе да пристѣпи. — На 24 юн. той осъдилъ съчиненията на Хуса и рѣшилъ да бѣдатъ изгорени, за което Хусъ пише въ едно отъ писмата си. На 4 юл. съборътъ проводилъ при затворения, по настояване на Сигизмунда, четири епископа и нѣколко чешки приятели, за да го склонятъ да се отрече отъ учението си. На 4 юл. 1415 г., сѣбота, извели Хуса отъ затвора и довели въ черкова, въ притвора, „за да не се осквернява черковата отъ еретика“. Слѣдъ литургията го ввели въ черковата за да го разстрижатъ, прокълватъ и извъргнатъ отъ черковата. Най-напрѣдъ били арестовани всички присѣтствующи —

императори, боляри и духовни, да не нарушаватъ тишината, да не изявяватъ никакво чувство. Послѣ прочели двѣтѣ присѣди за изгаряне книгитѣ му и лишението му отъ черковенъ санъ. Тържествено било разстригването му. Въ първосвещеническо облачение, съ св. чаша въ рѣка, Хусъ стоялъ на възвишението, като че се готвѣлъ за литургия. Тълпата се притискала около него. Епископитѣ, назначени да извършатъ обряда на разстригването, послѣденъ пътъ прѣдложили Хусу да се отрече. Хусъ се обърналъ къмъ народа: „Тѣзи епископи ме уговарватъ да се отрека всенародно. Не! не мога да измѣня на съвѣстѣта си и да посрамя Христовата вѣра. Ако се отрека отъ истината, съ какви очи ще погледна къмъ Небето? Какъ ще смѣя да погледна въ очи и народа, ако по моя вина се разклатятъ неговитѣ вѣковни убѣждения? Никога! Спасението на толкозъ души на народа е по-скѣпо за мене отъ моето грѣшно тѣло“. Епископитѣ пристѣпили къмъ постригването: взели отъ Хуса св. чаша, свлѣкли свещеническитѣ му дрѣхи, като произнасяли страшни кълтви. Но какъ да го стригатъ: съ ножици или бръсначъ. Хусъ се засмѣлъ и казалъ импоратору: „Господарю, кажи имъ, че тѣ сами не знаятъ, какъ да довършатъ моето поругание“. Слѣдъ това на главата на Хуса наложили книженъ кюляхъ като митра съ надписъ: Egesi archa. На тая дѣтинска подигравка Хусъ казалъ: „Господъ за мене понесе тръненъ вѣнецъ; отъ любовъ къмъ него, азъ налагамъ радостно този кюляхъ на подигравка“. Черковниятъ обрядъ се завършилъ съ думитѣ на епископитѣ къмъ Хуса: „Черковата вече не те знае, тя прѣдава твоето тѣло на свѣтската власть, а душата ти — дяволу“. Съгласно Швабското зеркало — дѣйстващъ тогава законникъ — Хуса прѣдали императору, той на баварския воевода, а послѣдниятъ на палачитѣ: „Вземете, казалъ той, Хуса, който по рѣшението на всемилостивѣйшия нашъ господаръ и по моето повѣление трѣбва да бѣде изгоренъ“.

Хуса повели къмъ дръвника върѣдъ огромна тълпа народъ, която съчувствено се отнасяла къмъ него. Рѣчитѣ му къмъ народа произвеждали силно впечатлѣние. Той молилъ да се молятъ Богу за него, невинния. „Ний не знаемъ, въ що е виновенъ“, викали всички; той приказва и се моли като праведникъ. Шествието вървѣло полека. Маситѣ народъ заприцвали улицитѣ. Най-сетнѣ дошли на мѣ-

стото и Хусъ се качилъ на дървника, като почналъ рѣчь къмъ народа; но джелатинътъ ускорилъ подпалването му: обложили тѣлото му до поясъ съ дърва и слама, обърнали рѣцѣтъ му на опаки, вързали ги о стѣлба съ мокра връвъ, обърнали го къмъ западъ и катраносаната връвъ овили около шията му и стѣлба, така че Хусъ не можелъ да се мръдне. Пламъкътъ обхваналъ веднага дървата и тѣлото, и Хусъ громко заплъ: „Христе, сине Боже живаго, помилуй мя грѣшнаго!“ и тази молитва се отзовава потресно и дълбоко въ душата на всички присѣтствующи. ¹⁾

II

Смъртъта на Хуса не туря край на послѣдствията отъ неговата дѣятелность. Напротивъ, сега се издигатъ бурнитѣ хуситски войни, сега се появява реформацията и борбата противъ нея. Констанцкото прѣстѣпление извика кръвопролития, въ които чехитѣ проявиха толкова чудесна храбрость. Римъ, за малко макаръ, трѣбаше най-послѣ да отстъпи, и на Базелския съборъ се припозна, че, ако и хусити, чехитѣ сж прави синове на черковата. Но борбата на чехитѣ не се завърши, освѣнъ въ 1620 г. на Бѣла гора, когато се постави край на самостоятелността на чешкото кралство. Двѣстѣ години слѣдъ Базелския съборъ, Чешко, полето на биткитѣ, понесе неимовѣрни жертви. Това, което отличи тази борба, бѣше истинскиятъ ѝ националенъ характеръ: хусититѣ се борѣха за всичко, що е тѣхно, чешко. Наистина, папството и германството, що го защищаваше, излѣзоха побѣдители въ тази борба, но само привидно; чешката борба принесе своята голѣма заслуга на реформацията, както и на чешкото народно дѣло. Тя създаде идеали, които не умиратъ.

На Бѣла гора се погребя политическата свобода на Чехия; но това велико прѣстѣпление оставаше паметно за всѣчки. И то викаше цѣли вѣкове за изкупление... Бѣше заключенъ миръ, сложено орѣжие. Цѣло столѣтие Чехия усѣщаше угнетението на побѣдителитѣ и въ началото на XVIII столѣтие се прѣвърна въ австрийска провинция, понѣмчена не само въ наредбитѣ си, но и въ езика си. Сторило се, че чешкиятъ народъ вече загива, и никой

¹⁾ Тѣзи подробности взехме отъ цитираната по-долѣ книга на Бильбасова.

не е можалъ да помисли, че смазаната чешка националностъ ще възкръсне нѣкога за новъ, исторически животъ. Папството дало рѣка на нѣмския елементъ и считало любовта къмъ чешкия езикъ останки отъ ересъ, дори езичество, което трѣбва да се изкорени толкозъ повече, като и ненавистниятъ имъ реформаторъ Иванъ Хусъ бѣше величайшиятъ поборникъ на чешката народностъ. Редомъ съ унищожението на чешкия езикъ унищожавали сж и чешкото болярство (аристокрация). Паписти и нѣмци, чрѣвъ школата, която е била въ тѣхнитѣ рѣцѣ, и съ разни други срѣдства, достигнаха своята ужасна цѣль. И надъ Чехия се пронесе ужасниятъ нѣмски деспотизмъ, олицетворението на който бѣ австрийскиятъ императоръ Иосифъ II.

Всѣки деспотизмъ има своята апогея, слѣдъ която се почва падането му. Деспотизмътъ на Иосифа II извика реакция въ всички славянски области на австрийската монархия, особено въ Чехия. И къмъ края на XVIII столѣте се появява постепенното възраждане на чешкия народъ. Това чудо бѣше извършено отъ скромни учители, попове, публицисти и писатели. XIX столѣтие бѣше врѣмето на всестранното възраждане на чехитѣ. Тѣ видѣха да се появяватъ у тѣхъ свои самобитни писатели, историци, художници. Тѣ създадоха свой университетъ, музей, театръ. Тѣ се подигнаха и икономически при извънредно голѣми усилия. И нѣмаше ни една областъ въ обществения животъ, дѣто да не се появи и раздвижи националната страсть. И всичко туй се вършеше съ свои домашни срѣдства и сили, отъ самия народъ, безъ всѣка помощъ отъ страна на правителството, обстоятелство, което ни напомня така силно възраждането на българския народъ. Сега чешкиятъ народъ съ чувство на удовлетворена гордостъ може да прогласи, че е отбранилъ своето сжществуване въ неравната борба и че неговата бжднина за напредъ е оздравена.

Откриването паметникъ Ивану Хусу, като народенъ герой, е явно доказателство, че чешкиятъ народъ е една грамадна сила, много значуща и въ сждбинитѣ на Австрия. Съ волята на тоя народъ Хабсбургската монархия е принудена да се разправя на всѣка стѣпка. Австрия вече прѣстава да бѣде нѣмска държава Блѣнветѣ, да се погълнатъ или заличатъ славянскитѣ ѝ народи, се изпариха за винаги.

III.

Достигнатитѣ до сега блѣскави резултати сѣ само частъ на това, което се има въ видъ, като висша цѣль, като идеалъ за чехитѣ. Тази цѣль е пълната политическа автономия на Чехия и Моравия. Въ днешно врѣме чехитѣ водятъ усилена, исполинска борба за права на езика си, народността си, политическата си самостоятелностъ. Тѣ не се задоволяватъ и не могатъ да се задоволятъ съ сегашното си, въ всѣки случай подтиснато, положение. На първо мѣсто тѣ се домогватъ енергически за пълна равноправностъ съ нѣмцитѣ. И както и да се противи австрийското правителство, каквито и политически хитрости да употребява, за да побърка на чехитѣ да достигнатъ цѣльта си, всички тѣзи усилия не могатъ приведе къмъ спиране движението у чехитѣ за политическа независимостъ. Чешкиятъ народъ, силенъ културно, икономически и отъ гледище на справедливостта, ще добие своето. Гледани отъ тая страна, празденствата за Хусовата паметъ въ Прага иматъ голѣмо значение не само за Чехия, но и за цѣлото славянство.

Паметникътъ на Хуса ни припомня неговото учение, което е било продължение отъ учението на светитѣ славянобългарски просвѣтители Кирила и Методия. На Чехия и Моравия първото християнство проповѣдвали и развивали двамата солунски братия. Въ началото нѣмаше двѣ черкови, нѣмаше непоразумѣние между Римъ и Цариградъ. Провославието съставляваше единствена всобща християнска религия. Непоразумѣнието се появи по-късно и имаше за своя причина стремежътъ кой да бѣде първъ, кой да има повисокъ титулъ, кой да се счита истински намѣстникъ на Христа на земята. Чехия подпадна подъ римското влияние поради положението, което занимаваше въ Срѣдня Европа и край германскитѣ държави, особно въ XIII вѣкъ. Но въ XIV с. ние виждаме и тука двѣ силни течения: папско и православно. Хусъ застава на страната на второто течение. Той се бори за него, не му измѣни подъ никакви заплашвания и се принесе нему въ жертва, чиста, велика, безсмъртна¹⁾. Хусовото тѣло изгорѣ на дръвника въ Костин-

¹⁾ Вж: В. А. Билбасовъ. Чехъ Янъ Гусъ въ Гусница. Писъма Яна Гуса, избранныя Мартиномъ Лютеромъ. Сиб. 1869. Въ Чехия се запавлло православието дору въ XIV ст., при все че католичеството възтържествува въ XIII. Латеранскиятъ

ца, но напрасно джелатитѣ му хвърлиха праха на великомъченика въ водитѣ на Рейнъ, като помислиха, че съ това се слага край на Хусовото учение; напротивъ, Хусовиятъ духъ се разнесе далечъ по чешкитѣ земи, прѣмина и въ нѣкои славянски, наднишна и въ всички културни страни. Тоя духъ не умрѣ, защото, ако е лесно да се прѣвърне на прахъ тѣлото на човѣка, не е възможно да се унищожи идеята на правото и на правдата. Учението на Хуса бѣше учение на единъ поборникъ за идея, за право на славянската народност. „Извѣстието за мъченическата смъртъ на апостола на правдата извърши върху чешкия народъ силно впечатление, разкърти всички души и сърдца“, каза и знаменитиятъ политически дѣецъ Грегръ въ рѣчъта си при основополагането паметника Хусу. „Слѣдствието се прояви: народниятъ гнѣвъ се показа съ всичката си елементарна сила. Огънятъ отъ дръвника въ Костанца угасна, но той продължаваше да гори въ сърдцата на чешкия народъ, и пламъкътъ му бѣше така великъ, че дори потоци отъ пролѣта човѣшка кръвъ не можеха да го загасятъ... Кой първъ е излѣзълъ съ проповѣдь за хуманностъ, кой не е жалилъ сили и трудове, за да проповѣдва завѣтитѣ на свобода и прогресъ, кой заплати за своята проповѣдь съ живота си? Прѣди всичко Иванъ Хусъ и неговитѣ послѣдователи се наричаха „Божии бойци“. Ето защо имаме право да наричаме Хуса благодѣтель на челоуѣчеството. . . Но хусититѣ „божи бойци“ жертвоваха живота си не само за право и законъ, но и за чешкия езикъ. Азъ съмъ убѣденъ, че, ако не бѣше Хусъ и подигнатата отъ него велика борба, чешката националностъ не би се съхранила, сжщо и самото отечество; чешкиятъ народъ би раздѣлилъ сѣдбата на онѣзи славяни, върху повечето отъ които възникна сегашната мощъ на нѣмския народъ. Ето защо сж длъжни да почитатъ паметъта на Хуса, всички чехи, безъ разлика. Името на Хуса е символъ на нашия народъ, на нашето отечество. . . Сеганий сме докарали нашата столѣтна борба съ нашитѣ врагове толковъ далечъ, щото прѣдъ лицето на цѣль свѣтъ, при нескриваема радостъ на цѣлия чешки народъ, ний можемъ да заложимъ паметникъ на този самия Хусъ, чието име

съборъ въ 1215 бѣ постановилъ, че мирянитѣ не бива да се причаставатъ подъ двата вида (плътъ и кръвъ); но въ Чехия причастяванетоъ подъ двата вида доведжа православния въпросъ до Хуса. Религиознитѣ събития отъ 14 в. не допускатъ за това съмнѣние. Въ тоя вѣкъ ние срѣщаме въ Чехия и двѣ групи: католическа и православна.

ашитѣ врагове искаха да заличатъ отъ нашитѣ сърдца, отъ ашата паметъ . . . Ний дигаме паметникъ Хусу въ срѣ-
ата, въ сърдцето на Прага, нашата златна, драга, славянска
Прага, на туй самото мѣсто, на което слѣдъ битката при
Бѣла Гора бѣше пролѣта благородната кръвъ на самитѣ
ешки патриоти, прѣдъ лицето на тоя сжщия съборъ, въ
ротона на който нѣкога блѣсна чашата, която извѣсти по-
бѣдата на хуситизма, прѣдъ историческата ратуша, въ
тѣнитѣ на която чешкиятъ народъ избра за кралъ хусит-
ския еретикъ — Георга Подебрада. Нека се издигне въз-
ожно скоро тоя паметникъ, като видимо за всички доказа-
елство на нашата любовъ къмъ великия мъченикъ; нека
ой говори на свѣта, че веригитѣ на срѣдновѣковната тѣм-
ота бѣха разкъсани най-напрѣдъ отъ Чехъ, който пожерт-
ова за право дѣло живота си, както и чешкиятъ народъ
е се спрѣ прѣдъ най-голѣмитѣ жертви за великото дѣло
а прогреса и хуманността *).

IV.

Такова е великото значение на Хусовия паметникъ за
Чехия. Но той се въздига още и като несъкрушимъ мо-
ументъ на славянската мисль, носителъ на която е билъ
еликомъченикътъ, като истински националистъ и славя-
инъ. Паметъта на Хуса, изрѣзана въ тоя величественъ
аметникъ, ще се издига като свещена хоругва на чехитѣ
на цѣлото славянство, защото неговото учение въздигна
динъ цѣль славянски народъ изъ гибельта, доказа, колко
жизнеспособенъ славянскиятъ гений и какъ не сж страшни
а него всесъкрушающитѣ папство и германство. Това име
а Хуса е единъ стожеръ, около който може да се гру-
пира цѣлото славянство. То има обаянието на всеславянщи-
ата, защото е носителъ на идеята за правото, правдата,
обротои хуманното. Наистина, има и други громки имена
тъ славянството, напримѣръ, Коперникъ и Левъ Толстой;
ю, споредъ справедливото казване на руския общественъ
ислителъ Меншиковъ, тѣ не сж били вѣнчани, — за честь
а вѣка си, — съ мъченически вѣнецъ. Около тѣхъ нѣма
юви мъченически ореолъ на правдата, възнесена до висо-
тайша степенъ на подвигъ — до отричане отъ живота
арадъ истината. Иванъ Хусъ е затова неподражаемъ
и недосегаемо великъ, че той не рачи за никакви блага,

*) Тѣзи съкратени извадки ний правимъ въ прѣкрасната рѣчь, която 73 годи-
иниятъ прочутъ публицистъ и чешки дѣецъ Едуардъ Грегръ е произнесълъ въ Прага
ри тържеството на основополагащето паметника Хусу.

прѣдъ никакви обѣщания да дръпне една дума отъ казаното си, бидейки убѣденъ въ правината му; а той можеше много лесно да се отърве само съ една дума, съ една оговорка, даже съ мълчание. Но той бѣше поставилъ за свой великъ девизъ думитѣ: „Азъ не искамъ да кажатъ за мене: тежко му! Той запятни устата си съ мълчание!“ Неговата права душа и прозрачна чиста съвѣсть бѣше на истинска славянска натура. „Бранъ за правду ажъ до смерти!“ бѣше неговътъ завѣтъ.

Чехия доживѣ да види, какъ слѣдъ петстотинъ години на мъченически загиналия за напрѣдка, хумаността и истината Христова вѣра Ивана Хуса се дига паметникъ. Нейното тържество е и такова на славянството; на това послѣдното, обаче, прѣдстои още едно празднество: когато то признае за светецъ Констанцкия мъченикъ. Великиятъ Хусъ заслужва това безъ никакво съмнѣние.

